

*Клюс Л.Р.,
магістрант педагогічного факультету
Гуменюк І.М.,
кандидат філологічних наук, доцент
ДВНЗ „Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаніка”,
Івано-Франківськ (Україна)*

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАТИВНО-СИТУАТИВНИХ ЗАВДАНЬ: ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Роль української мови в нашому суспільстві значно зросла, мовна і мовленнєва компетенції учнів ґрунтуються на усвідомленні основної функції української мови – комунікативної, яка забезпечує мовленнєву діяльність всіх людей і впливає на загальний розвиток людини.

Основна мета сучасної системи освіти – створити середовище комунікативного спрямування з метою оволодіння школярами високим рівнем спілкування українською мовою. Реалізувати її найефективніше можна за допомогою розв’язання комунікативно-ситуативних завдань, спрямованих на формування мовленнєво-емотивних умінь і навичок, які потребують створення штучного мовно-мовленнєвого середовища, тобто різних навчальних, проблемних ситуацій.

Проблемою використання на практиці системи мовленнєво-ситуативних завдань займаються Г. Лещенко, Л. Іванова. Методичні аспекти розвитку діалогічного мовлення висвітлені в працях О.В.Петрик, Л.В. Солодар. Ситуативні вправи як засіб формування комунікативних умінь учнів чільне місце посіли у дослідженнях Н.П. Ростікус, Л. Іванової, Г. Лещенко, Л.С. Шевцової та інших.

На сучасному етапі розвитку освіти одне із найважливіших завдань учителя, на нашу думку, полягає у тому, щоб навчити учнів самостійно здобувати знання, уміти визначати головне у матеріалі, що вивчається, та робити висновки на основі власних спостережень. Ефективним видом роботи, що сприяє розвитку цих умінь школярів, є ситуативні завдання. Вони стимулюють мислення й збільшують інтерес учнів до програмового матеріалу, підвищують їхню активність у формуванні знань, умінь і навичок, тобто пізнавальну активність. Дидакти під пізнавальною активністю розуміють здатність учня до енергійної, вольової діяльності, спрямованої на виконання розумових і практичних завдань [5, с. 201].

Під ситуацією спілкування розуміється така динамічна система взаємодії учнів, яка завдяки її відображенню у свідомості викликає потребу особистості в цілеспрямованій мовленнєвій діяльності і підтримує цю діяльність. Ситуативність мовлення – це особлива його властивість, яка виявляється у тому, що мовленнєві одиниці у змістовому та часовому параметрах завжди співвідносяться з ситуацією і створюють потенціальний контекст певного діапазону [1, с. 2].

Комунікативна ситуація – це вихідний момент будь-якої мовленнєвої дії. Н.І. Формановська визначає комунікативну ситуацію як складний комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх станів комунікантів, що представлені в мовленнєвій поведінці – висловлюванні, дискурсі [3, с.387].

Т.О. Болтянська зазначає, що ситуативні завдання – це “об’єкт розумової діяльності, що містить питальну ситуацію, яка включає в себе умову, функціональні залежності й вимоги до прийняття рішення” [2, с. 4].

Отже, під ситуативними розуміємо такі завдання, що формують мовлення і чітко окреслюють мовленнєву ситуацію та усі її складові, серед яких: тема, мета, адресат мовлення, мовець, обставини спілкування тощо.

Задля формування діалогічних умінь учнів, подолання недоліків у їх мовлення ми пропонуємо використання на уроках української мови поданої системи вправ. У якому класі?

Завдання в парах

Ситуація спілкування. Уявіть, що ви працюєте на телебаченні. Ваше завдання взяти інтерв’ю у школярів (сусіда по парті) про те, як вони провели літо і чи сумували за школою. Якщо так, то чому?

Ситуація спілкування (Тема. “Слова ввічливості, їх вживання у різних ситуаціях”). Після літніх канікул Ви повернулись у клас і побачили, що Ваше робоче місце хтось зайняв. Використайте слова ввічливості для того, щоб попросити вашого однокласника знайти собі інше робоче місце.

Ситуація спілкування.

1) Ви захворіли і пропустили урок, на якому вчитель пояснював новий матеріал. Попросіть однокласника допомогти вам розібратись з новою інформацією.

2) Ви захворіли і пропустили урок, на якому вчитель пояснював новий матеріал. Попросіть вчителя залишитись з вами після уроків і наздогнати пропущене.

3) Задай своєму сусіду по парті три запитання за правилом із підручника. Уважно вислухай відповіді, при потребі доповни чи виправ його. Дай відповіді на його запитання.

Індивідуальні завдання

Ситуація спілкування. Ви – вчитель. Вам потрібно повідомити тему уроку так, щоб учням стало цікаво Вас слухати. Зробіть міні-рекламу темі уроку “*Слова ввічливості, їх уживання у різних ситуаціях*”.

Ситуація спілкування. Привітайте ваших однокласників з початком навчального року, використовуючи якомога більше ввічливих слів.

Групові завдання

Завдання 1.

Подивіться уважно на зображення державних символів України. Обговоріть в групах їхнє значення і необхідність українському народу.

Завдання 2.

Обговоріть у групах питання “*Культура спілкування – для чого нам вона?*” Намалюйте з однокласниками зображення культурної людини. Розкажіть про те, якою вона має бути.

Завдання 3.

Ситуація спілкування. Уявіть, що Ви спізнились на урок. Використовуючи слова ввічливості, поясніть причину спізнення.

Завдання 4.

На картинках зображені люди, що виконують різні роботи восени. Уяви, що ти голова сільської ради і презентуєш тяжку, плідну і необхідну роботу селян президенту своєї країни.

Завдання 5.

Уявіть, що ви добре засвоїли сурдопереклад. До вас в двір прийшла навчатись дівчинка, що не може розмовляти, але хоче з вами потоваришувати. Спробуйте перекласти її мовлення (роль дівчинки виконуватиме хтось із однокласників).

Завдання 6.

Уяви, що ти президент, науковець, художник, і запроси від імені кожного з цих людей своїх друзів та рідних на День народження.

Завдання 7.

Уяви, що ти відомий письменник. На Дні народження подруги тебе спонтанно попросили придумати римоване вітання (2–4 рядка). Прорекламуйте свої вітання.

Завдання 8.

Уяви, що ти староста класу. Тобі доручили привітати всіх вчителів з Днем працівника освіти. Добре якомога більше компліментів та ввічливих слів для кожного вчителя. (Роль вчителів грають учні класу).

Завдання 9.

Уяви себе вчителем. Прочитай текст на ст. 21, вправа 35 (підр. М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко, Н.А. Васильківська), визнач, опис це чи роздум, і поясни учням, чому саме так.

Подув сильний вітер. Насунула чорна страшна хмара. Блискавка прорізала небо. За темною смугою лісу обізвався грім. Гримнуло ближче, загуркотіло і покотилось у небі. А потім полив рясний дощ.

Завдання 10.

Прочитай текст. Спробуй замінити часто вживані слова засобами змістового зв'язку між реченнями в тексті (*цей, той, вона, він* тощо). Розпитай свого друга про хоббі та розкажи класу про нього, застосовуючи знання, отримані в процесі покращення тексту.

Іринка живе з бабусею. Часто Іринка грається ляльками, після того, як pomoже бабусі з хатніми справами. Іринці 6 років. Іринка вже доросла. Своїх ляльок Іринка вчить бути слухняними та всі допомагати.

Намалюй портрет свого друга. Склади розповідь про нього, як про одного з казкових героїв, розкажи про його пригоди. Добери заголовок і поділи текст на абзаци. Розкажи цю історію так, ніби ти справжній дитячий казкар.

Діти люблять “приміряти” на себе роль вчителя, директора, журналіста, лікаря, завдання з найцікавішими сюжетами їх мотивують до навчання. Навіть найпасивніші учні класу включаються в роботу. Комунікативно-ситуативні завдання ще й дуже зручні у використанні, оскільки не потребують довгої та клопіткої підготовки наочності для їх застосування. Вчитель може використати будь-який предмет і створити ситуацію таку, яку тільки дозволить уява. Наприклад,

“Уявіть, що Ви ненароком розлили воду на класний журнал. Доберіть слова ввічливості та жалью за скоєне для того, щоб пояснити ситуацію та попросити вибачення”.

“Вас з однокласником залишили чергувати у класі через бійку, яку ви вчинили на перерві. Попросіть вибачення один в одного та розділіть обов’язки чергування в класі”.

Отже, комунікативно-ситуативні завдання характеризуються своєю різноманітністю, зручністю у використанні, ефективністю у формуванні діалогічного мовлення, підходять для будь-якої вікової категорії, оскільки дозволяють змінювати зміст, інтерпретувати його відповідно до вікових особливостей учнів.

Список використаних джерел

1. Глазова О. Навчання діалогічного мовлення // Дивослово. – 2003. – №1. – С.31–33.
2. Голуб Н.М., Проценко Л.І. Роль комунікативно-ситуативних вправ у формуванні мовної особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <file:///D:/навчання/магістерська/роль%20ситуативних%20вправ.pdf>
3. Корольов І.Р. Різномовні кооперативні комунікативні ситуації як об’єкт лінгвістичних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: file:///C:/Users/Lilia/Downloads/Sdzif_2010_8_42.pdf
4. Лещенко Г., Іванова Л. Комунікативні (мовленнєво-ситуативні) завдання у системі вивчення частин мови у початковій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Npd/2009_4/LeshIvan.pdf
5. Слотницька І.В. Ситуативні завдання на уроках української мови як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів/ І.В. Слотницька // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – 2008. – №10. – С.201–209.